

اشاره:

بخش صنعت در اقتصاد جهانی از ارزش افزوده بالایی برخوردار است. به همین جهت کشورها در مسیر توسعه اقتصادی، معمولاً به توسعه بخش صنعت و استفاده از نیروی انسانی مازاد بخش کشاورزی برای تولید کالاهای صنعتی اهمیت می‌دهند.

بخش قابل توجهی از مبادلات تجارت جهانی را نیز دادوستد کالاهای صنعتی (اعم از کالاهای مصرفی، واسطه‌ای و سرمایه‌ای) تشکیل می‌دهد. در اقتصاد ایران در هشت سال اخیر با اجرای دو برنامه توسعه، اگرچه بخش صنعت به‌عنوان محور توسعه تلقی نشده، لیکن صنعت را موتور توسعه اقتصادی تلقی می‌کنند. با این وصف آن صنعتی می‌تواند موتور محرکه توسعه قلمداد گردد که نقش مؤثری در تنوع بخشیدن به درآمدهای ارزی کشور، افزایش تولید ناخالص داخلی و رشد اشتغال داشته باشد. با وجود سرمایه‌گذاری‌های هنگفتی که برای رشد بخش صنعت در دوران سازندگی انجام شده، لیکن هنوز این بخش در مجموعه درآمدهای ارزی کشور، نقش مؤثر و کارساز ندارد. در این گزارش، ضمن بررسی وضعیت صدور کالاهای صنعتی به مزیت‌های نسبی بخش صنعت در اقتصاد ایران می‌پردازیم.

ارتباط تزدیک صنعت و بازرگانی خارجی، یک ضرورت است

صادرات محصولات صنعتی در سال‌های اخیر

با وجود سیاست‌های اقتصادی، پولی و ارزی مختلفی که در سال‌های اخیر تحت تأثیر وضعیت کلان اقتصاد کشور اتخاذ شد و به‌طور مستقیم بر بخش صنعت تأثیر گذارد، این بخش توانست در تولید و صدور کالاهای صنعتی، گام‌های نخستین را بردارد.

اگرچه ارزش حاصل از صادرات کالاهای صنعتی در مقایسه با هزینه ارزی ۳۰ میلیارد دلاری این بخش از سال ۶۸ تاکنون، ناچیز است، لیکن اقدام به صدور کالاهای صنعتی و حضور و نفوذ در بازارهای خارجی صورت گرفت.

براساس گزارش وزارت صنایع، ارزش صادرات محصولات صنعتی واحدهای تحت پوشش این وزارتخانه از ۷۶ میلیون دلار در سال ۱۳۶۸ به یک میلیارد و ۱۷۰ میلیون دلار در سال گذشته افزایش یافت.

○ اگرچه ارزش حاصل از صادرات محصولات صنعتی در قیاس با هزینه ۳۰ میلیارد دلاری این بخش در هشت سال گذشته، ناچیز بود، اما برای حضور و نفوذ در بازارهای خارجی گام‌های اولیه برداشته شد.

این آمار نشان می‌دهد که حرکت جدی برای رشد صادرات محصولات صنعتی آغاز شده است، اما در سال‌های اخیر به دلیل رعایت برخی از سیاست‌های کلان اقتصادی، وقفه‌هایی در روند اجرای کار حاصل شد.

گزارش وزارت صنایع درباره صادرات کالاهای مربوط به تعرفه‌های تحت مسئولیت وزارت صنایع در جدول زیر آمده است.

ارزش صادرات محصولات صنعتی واحدهای تحت پوشش وزارت صنایع

(ارقام به میلیون دلار)

گروه صنعت	۶۸	۶۹	۷۰	۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵
غذایی، دارویی و بهداشتی	۶/۱	۱۴/۳	۲۳/۵	۲۹	۵۸/۵	۱۳۷/۴	۱۴۱/۶	۲۴۰
نساجی و چرم و پوشاک	۲۳/۳	۲۴/۰۲	۸۸	۹۹	۷۳/۶	۱۸۴/۳۶	۱۶۳/۷	۲۸۲
شیمیایی	۳/۸	۰/۲۳	۱۷	۵۲/۸	۱۲۴/۴	۵۵/۱۴	۹۱/۴	۲۱۸
کانی غیر فلزی	۳	۱۲/۱	۱۱	۱۱/۲	۲۱/۲۸	۳۲/۷	۳۵/۹	۵۷
فلزی و ریخته‌گری	۴۱	۰/۰۹	۱۶۹	۱۴۳/۹	۱۶۶/۴	۱۳۳/۱	۶۲/۸	۷۰
برق و الکترونیک	۰/۸	۰/۳۸	۴/۴	۴/۲	۳/۱۶	۵/۱	۵/۵	۹
خودرو	-	۱۱/۸	-	-	۳۵/۱	۴۰/۳	۴۱/۱	۲۶
سایر کالاها	-	۱/۵	-	-	-	۳۰۲/۳	۲۱۷/۴	۱۶۸
جمع	۷۶	۷۴/۸	۳۱۲/۹	۳۴۰/۱	۴۸۲/۴۴	۸۹۰/۴	۷۵۹/۴	۱۱۷۰

با بررسی این آمارها می‌توان به این واقعیت دست یافت که مزیت نسبی در این بخش‌ها بیش از سایر محصولات صنعتی است. با این وصف می‌توان در آینده سرمایه‌گذاری‌های مربوط به تولید محصولات صنعتی را با این دیدگاه هدایت نمود. در صنعت نساجی، چرم و پوشاک، ارزش صادرات کالاها در سال ۷۵ بیش از ۱۶ برابر سال ۶۸ می‌باشد.

در گروه صنایع غذایی، دارویی و بهداشتی، صدور مصنوعات بخش در سال ۷۵ تقریباً ۴۰ برابر سال ۶۸ است و در گروه صنایع شیمیایی در همین مدت میزان صادرات ۵۵ برابر شده است.

بررسی طرح‌های راه‌اندازی شده در زیرمجموعه وزارت صنایع نشان می‌دهد که طرح‌های راه‌اندازی شده در سال‌های ۶۸-۷۵ در مرحله نخست در گروه کانی غیرفلزی سپس صنایع غذایی و دارویی و بهداشتی و در مرحله سوم صنایع شیمیایی می‌باشند. گروه صنایع نساجی و چرم در مرحله چهارم قرار دارند.

به‌عبارت دیگر طرح‌های راه‌اندازی شده در بخش کانی غیرفلزی بیش از صنعت نساجی و چرم و پوشاک بوده است. اما نقش آن در مجموعه صادرات صنعت کمتر بوده است.

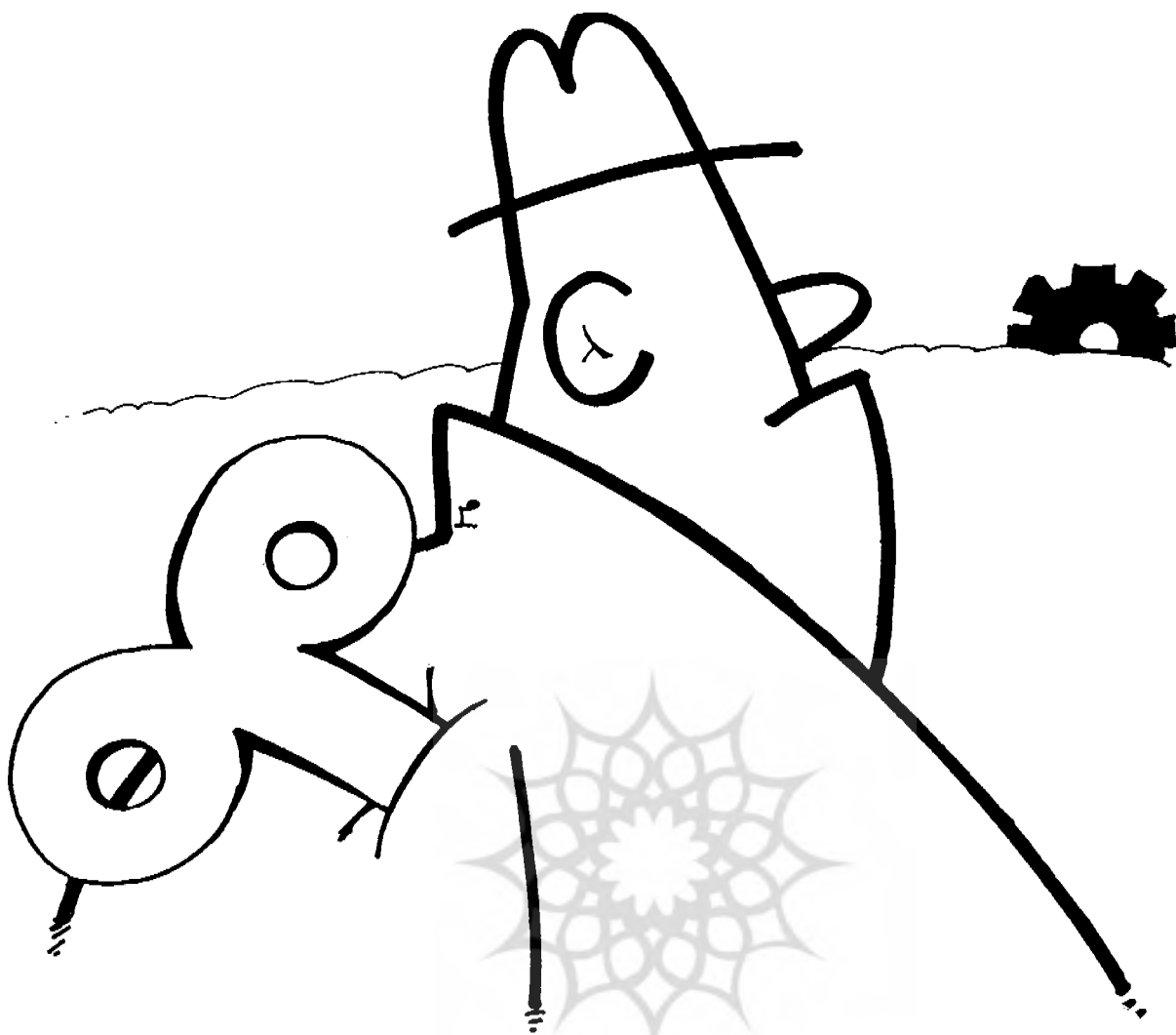
در جدول زیر طرح‌های راه‌اندازی شده در سال‌های ۶۸-۷۵ مشاهده می‌شود.

همانگونه که از جدول بالا نتیجه‌گیری می‌شود روند صادرات محصولات صنعتی جز در سال ۶۹ (به‌لحاظ افزایش تقاضای داخلی برای محصولات صنعتی) و سال ۷۴ (به‌لحاظ اتخاذ سیاست‌های جدید ارزی)، صعودی بوده است. از سوی دیگر میزان کاهش در دو سال مورد بحث نسبت به سال ماقبل نیز بسیار ناچیز است.

روند صعودی ارزش صادرات محصولات صنعتی نشان می‌دهد که به‌طور بالقوه استعداد عرضه کالاها در بازارهای خارجی وجود دارد. با اتخاذ یک سیاست مناسب که صادرات محصولات صنعتی را به‌طور واقعی حمایت کند، می‌توان به آهنگ رشد صدور این مصنوعات شتاب بیشتری داد.

○ سرمایه‌گذاری‌های قابل توجهی به‌ویژه در صنایع غذایی در سال‌های اخیر صورت گرفته که به‌لحاظ ضعف مدیران در بسازاریابی صادراتی، به‌طور کامل مورد بهره‌برداری قرار نمی‌گیرد.

در میان گروه‌های مختلف کالاهای صنعتی، نساجی، چرم و پوشاک بالاترین ارقام صادرات را نشان می‌دهد و پس از آن گروه صنایع غذایی، دارویی و بهداشتی و سپس صنایع شیمیایی قرار دارند.

ترکیب طرح‌های راه‌اندازی شده در سال‌های ۶۸-۷۵

جمع کل		۱۳۷۳-۷۵		۱۳۶۸-۷۲		صنایع
اشتغال (نفر)	تعداد (فقره)	اشتغال (نفر)	تعداد (فقره)	اشتغال (نفر)	تعداد (فقره)	
۳۱۳۶۵	۱۶۷۸	۱۶۰۵۲	۹۲۴	۱۵۳۱۳	۷۵۴	غذایی و دارویی
۶۶۰۶۸	۱۱۲۳	۱۶۳۴۵	۶۲۶	۴۹۷۲۳	۴۹۷	نساجی و چرم
۱۰۷۸۳	۴۶۱	۳۰۳۸	۲۳۰	۷۷۴۵	۲۳۱	سلولزی
۲۲۲۰۹	۱۲۷۶	۱۰۳۹۹	۸۷۸	۱۱۸۱۰	۳۹۸	شیمیایی
۵۴۳۸۳	۳۰۱۶	۱۲۲۲۹	۱۱۱۱	۳۲۱۵۴	۱۶۰۵	کانی غیرفلزی
۱۳۰۶۳	۷۰۰	۵۳۸۳	۳۸۰	۱۰۶۸۰	۳۲۰	فلزی
۱۸۹۹۳	۳۸۷	۷۰۶۰	۱۹۴	۱۱۹۳۳	۱۹۳	برق و الکترونیک
۵۴۲۲	۱۵۲	۱۳۳۶	۷۳	۴۰۸۶	۷۹	خودرو و نیروی محرکه
۱۴۸۰۶	۵۶۷	۴۲۷۶	۲۳۹	۱۰۵۳۰	۳۲۸	ماشین‌سازی و ساخت تجهیزات
۳۹۴۶	۲۰۳	۱۲۴۵	۷۹	۳۶۸۱	۱۲۴	ریخته‌گری و آهن‌گری
۲۴۵۰۳۸	۹۵۶۳	۸۷۳۸۳	۴۷۳۴	۱۵۷۶۵۵	۴۸۲۹	جمع کل

سرمایه‌گذاری‌ها چندان با هدف صادرات هماهنگ نیست، بلکه در سال‌های اخیر برای بهره‌جویی از برخی امتیازات که دولت در مواقع خاص به برخی حرف صنعتی ارایه می‌داد، شکل گرفته است.

این کارشناسان اعتقاد دارند با هماهنگی بیشتر میان وزارتخانه‌های صنایع و بازرگانی و ارتباط نزدیک‌تر آن‌ها با وابسته‌های بازرگانی ایران در خارج از کشور، می‌بایست زمینه‌های سرمایه‌گذاری برای تولید محصولات قابل صدور صنعتی شناسایی شود و به علاقه‌مندان به سرمایه‌گذاری در امور مولد اقتصادی کشور، معرفی گردند.

این کارشناسان اشاره می‌کنند که امتیازها در بخش صنعت برای هدایت جریان سرمایه‌گذاری خصوصی باید بر مبنای توان رقابتی در بازارهای خارجی اعطا شود.

آن‌ها می‌گویند، سرمایه‌گذاری در صنعت برای تأمین نیازهای داخلی، محکوم به شکست است، زیرا بازار برای این‌گونه محصولات محدود به مرزهای ملی است و به فرایند اقتصاد غیروابسته به نفت نیز کمکی نمی‌کند.

کارشناسان اقتصادی تأکید می‌کنند که دولت برای تشویق تولید کالاهای صادراتی باید از اهرم واردات به‌خوبی استفاده کند. ایجاد محدودیت برای واردات کالاهای ساخته شده در مقابل ارایه تسهیلات بیشتر برای واردات ماشین‌آلات، تجهیزات و مواد اولیه موردنیاز صنایع صادراتی از راهکارهایی است که در آینده باید به شدت مدنظر باشد.

در همین حال تشویق‌های مناسب برای صادرکنندگان محصولات صنعتی از اهم فعالیت دولت در سال‌های آتی برای کمک به رونق صادرات غیرنفتی و جدا شدن اقتصاد کشور از ارتباط زیاد با ارز حاصل از فروش نفت، تلقی می‌گردد.

○ صنایع کانی غیرفلزی باوجود ایجاد زمینه‌های مناسب برای اشتغال نیروی انسانی، در بخش صادرات محصولات خود ضعیف عمل کرده است.

یک کارشناس وزارت صنایع در گفت‌وگو با خبرنگار ما اظهار داشت: سیاست‌های اتخاذ شده در زمینه آزادسازی برای رشد سرمایه‌گذاری‌های صنعتی به‌لحاظ فقدان تلاش‌های بازاریابی مناسب و محدودیت صادرات محصولات صنعتی، چندان توفیقی نداشته است.

چنانچه ایجاد اشتغال در بخش صنعت موردتوجه باشد، آمارهای موجود نشان می‌دهد که در بخش نساجی و چرم باوجود آن‌که شمار طرح‌های راه‌اندازی شده در مرحله چهارم می‌باشد لیکن از جهت ایجاد اشتغال، بالاترین رتبه را دارد. از راه‌اندازی ۱۱۲۳ طرح در این گروه، زمینه اشتغال برای ۶۶۰۶۸ نفر ایجاد شده است.

○ صنایع نساجی، چرم و پوشاک با جذب بیشترین میزان نیروی انسانی در طرح‌های راه‌اندازی شده، بالاترین عملکرد صادراتی را در سال‌های اخیر داشته است.

باعنایت به امر که این بخش بالاترین عملکرد صادراتی را نیز داشته است، می‌توان گفت که این صنعت قابلیت ایجاد اشتغال مناسب و ارزآوری را دارد و لذا می‌توان در آینده به‌عنوان یک صنعت صادراتی موردتوجه باشد.

صنایع کانی غیرفلزی که از نظر طرح‌های راه‌اندازی شده در هشت سال گذشته بالاترین عملکرد را داشته، از نظر ایجاد اشتغال رتبه دوم را دارد. با راه‌اندازی ۳۰۱۶ طرح کانی غیرفلزی، زمینه اشتغال برای ۵۴۳۸۳ نفر فراهم شده است. اما این صنعت بیشتر به تأمین نیازهای بازار داخلی توجه دارد و نقش مؤثری در صادرات ندارد.

ارزش صادرات این بخش در سال گذشته به حداکثر ۵۷ میلیون دلار رسید که اگرچه نسبت به سال ۶۸، ۱۹ برابر شد، اما فقط حدود ۵ درصد ارزش صادرات صنعتی را تأمین کرد.

چنانچه به‌عنوان بخشی اشتغال‌زا موردتوجه باشد، حرکت جدی برای صدور محصولات آن لازم است.

سومین گروه صنعتی از نظر اشتغال‌زایی، صنایع غذایی و دارویی می‌باشند که در هشت سال گذشته با راه‌اندازی ۱۶۷۸ طرح زمینه اشتغال را برای ۲۱۲۶۵ نفر فراهم کرده است. این بخش از نظر صادرات محصولات خود حرکت خوبی داشته و توانسته است بیش از ۲۰ درصد صادرات صنعتی را تأمین کند.

ایجاد صنایع تبدیلی با دید صدور محصولات آن باتوجه به اشتغال‌زایی مناسب در آینده می‌تواند برای رونق بیشتر صادرات محصولات صنعتی مؤثر باشد.

کارشناسان بخش صنعت معتقد هستند که مزیت‌های نسبی در بخش صنایع ایران هنوز برای علاقه‌مندان به سرمایه‌گذاری در این بخش روشن نشده است. به همین جهت

○ بیش از ۲۰ درصد ارزش صادرات محصولات صنعتی در سال گذشته از عرضه محصولات غذایی و دارویی به بازارهای خارجی تأمین شد.

وی درباره فعالیت‌های بازاریابی در خارج از کشور اظهار داشت: لازم است نهادهای تخصصی در این زمینه (دولتی یا خصوصی) وارد صحنه شوند، زیرا تولیدکننده قادر به برنامه‌ریزی و بازاریابی در بازارهای خارجی نمی‌باشد. اصولاً تولیدکنندگان برای کار صادرات آموزش ندیده‌اند و تجربه‌ای در این بخش کسب نکرده‌اند.

وی با انتقاد به تشریفات اداری زاید در زمینه راه‌اندازی واحدهای تولیدی اظهار داشت: چنانچه روند کار به شکل کنونی ادامه یابد، آینده سرمایه‌گذاری در بخش صنعت با تهدید جدیدی روبه‌رو است. از یک‌سو سود ناشی از فعالیت‌های تولیدی، صادراتی ناچیز است و از سوی دیگر تشریفات زاید و خواب سرمایه، انگیزه سرمایه‌گذاری را از بین می‌برد.

وی پیشنهاد کرد وابسته‌های بازرگانی یا کارشناسان شاغل در سفارتخانه‌های جمهوری اسلامی ایران یا گروهی اعزامی از وزارتخانه‌های بازرگانی و صنایع می‌بایست وضعیت بازارهای خارجی به‌ویژه بازار منطقه برای محصولات صنعتی را به درستی ارزیابی و ماحصل بررسی‌های خود را به تولیدکنندگان و صادرکنندگان کالاهای صنعتی آرایه دهند تا آنها بتوانند در بازارهای قابل نفوذ، حضور پیدا کنند.

این کارشناس با انتقاد از برخی ضوابط در زمینه میزان برخورداری از ارز حاصل از صادرات، مشکلات نقدینگی برای جذب ارز تخصیص یافته به واحدهای تولیدی و ... گفت: این موانع استفاده مناسب از توانمندی‌های بخش صنعت را غیرممکن ساخته است، لذا دولت باید به‌طور جدی وارد صحنه شود و از مداخله بی‌دلیل، تشریفات زاید و ... جلوگیری نماید و در مقابل راه را برای حضور فعال‌تر صادرکنندگان باز کند.

وی معتقد است که بخش صنعت و بازرگانی خارجی باید ارتباط نزدیک‌تری با یکدیگر برقرار کنند تا بتواند در سال‌های آینده از فرصت‌ها و موقعیت‌های سرمایه‌گذاری و تجارت بهتر بهره بگیرند.

وی گفت: در حال حاضر سرمایه‌گذاری‌های قابل‌توجهی به‌ویژه در بخش صنایع غذایی در کشور صورت گرفته است که به‌لحاظ ضعف مدیران آن‌ها در بازاریابی صادراتی، مورد استفاده کامل نمی‌باشد.

وی با اشاره به استفاده کمتر از ظرفیت نصب شده در برخی رشته‌های صنعتی اظهار داشت: در بخش صنایع تبدیلی کشاورزی، نساجی و چرم و پوشاک و ... زمینه‌های مناسبی برای صدور محصولات وجود دارد.

این کارشناس معتقد است که اکثر سرمایه‌گذاران در بخش صنعت به‌منظور تأمین نیازهای بازار داخلی با توجه به کمبود عرضه برخی کالاها، زمینه سرمایه‌گذاری خود را مشخص کرده‌اند و از آنجا که وزارت صنایع در صدور موافقت‌اصولی با پروانه تأسیس واحدهای تولیدی هیچ‌گونه ضوابطی را اعمال نکرده است، در برخی زمینه‌ها هنوز کمبود ظرفیت حتی برای تأمین بازار داخلی وجود دارد، در حالی که در برخی رشته‌ها نیز مازاد ظرفیت یا ظرفیت بلااستفاده وجود دارد.

این کارشناس اعتقاد دارد برای صنایعی که مازاد ظرفیت نسبت به تقاضای داخلی وجود دارد، باید بازاریابی مناسبی در خارج از کشورها به‌ویژه در آسیای میانه صورت بگیرد تا امکان بهره‌گیری از تمام ظرفیت نصب شده کارخانه‌ها و تولید با صرفه اقتصادی فراهم گردد.